

भाषा व मराठी साहित्यावरील आधुनिक तंत्रज्ञानाचा प्रभाव**इराप्पा म. गुरव**मराठी विभाग प्रमुख, मराठा मंडळ, कला व वाणिज्य महाविद्यालय,
खानापूर.DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17259764>**ABSTRACT:**

‘भाषा व मराठी साहित्यावरील आधुनिक तंत्रज्ञानाचा प्रभाव’ शोधत असताना सुरवातीला भाषेच्या उगमा पसूनच्या प्रवासाचे टप्पे समजावून घ्यावे लागतील. मराठी भाषेतील अन्य भाषांचा प्रभाव कसा दिसतो ? तो प्रभाव आवश्यक आहे का ? त्या प्रभावाचे परिणाम भाषेवर कसे होत गेले ? आज घडीला आधुनिक तंत्रज्ञान मराठी भाषेवर कसे परिणाम साधते आहे ? ते आवश्यक आहे का ? इत्यादी प्रश्नांची उत्तरे शोधल्यास उपरोक्त शीर्षकाला समर्पक उत्तर मिळेल.

KEYWORDS:

मराठी भाषा, आधुनिक तंत्रज्ञान, साहित्य, मुद्रण कला, युनिकोड.

भाषा आणि मानवी जीवन:

भाषा हे संप्रेषणाचे प्रभावी माध्यम म्हणून ओळखले जाते. भाषा आणि मानवी जीवन हे कधीच वेगळे होऊ शकत नाही. किंबहुना मानवी जीवन भाषेशिवाय चालू शकत नाही. मानव समूहाला भाषा ही अत्यंत गरजेची बाब आहे. त्यामुळेच माणसाला व्यक्त होण्याचे अत्यंत प्रभावी माध्यम म्हणून भाषेकडे पाहिले जाते. याविषयी महेंद्र कदम लिहितात “भाषा हे मानवी भावभावनांच्या आणि विचारांच्या अभिव्यक्तीचे प्रमुख माध्यम आहे. अन्न, वस्त्र आणि निवारा या गरजा इतकीच भाषा हीसुद्धा मानवाची मूलभूत गरज आहे. सर्व प्रकारच्या सांस्कृतिक परंपरांचे संवर्धन व संक्रमण भाषेच्या माध्यमातून होत असते.”^१

उपरोक्त मतावरून मानवी जीवनातील भाषेचे महत्व लक्षात येते. जगभरात असंख्य भाषा व तिच्या बोली अस्तित्वात आहेत. केवळ मराठी भाषेचा विचार करावयाचा झाल्यास “श्री चावुण्ड राये करवियले श्री गंगराये सुत्ताले करवियले” रत्यातील शाब्दिक रूपे ही तत्कालीन

भाषेची प्रतिनिधीक रूपे म्हणावयास हरकत नाही. सातव्या शतकामधील या शिलालेखातील मराठी भाषेचा विचार केल्यास अथवा शिवकालीन बखरीतील साहित्याची तुलना आजच्या मराठी भाषेशी केल्यास यामध्ये प्रचंड तफावत जाणवेल. त्याकाळी उपरोक्त साहित्यातून शब्दबद्ध झालेली भाषा ही प्रमाण भाषा होती आजची प्रमाणभाषा नऊशेवर्षापूर्वीच्या प्रमाणभाषेशी कुठेच साम्यत्व दर्शवत नाही याला कारण या प्रदीर्घकाळात भाषिक सांस्कृतिक आणि सामाजिक दृष्ट्या घडलेल्या प्रचंड घडामोडी कारणीभूत ठरतात. परिणामी काळानुरूप बदलत गेलेल्या भाषिक रूपांनी भाषा वेगळी ठरत गेली.

तंजावर मधील भाषा:

तमिळनाडूमधील तंजावर प्रांतात छत्रपती शिवाजी महाराजांचे सावत्र बंधू व्यंकोजी राजे भोसले यांची बराच काळराजसत्ता होती. सध्या या भागात तमिळ भाषेचे वर्चस्व पहायला मिळते. याविषयी अधिक जाणून घेताना पुढील माहिती मिळते. “ही मराठी भाषेचीच एक बोली असून ती भारतातील तमिळनाडू या राज्यात बोलली जाते. जवळपास एक लाखाहून अधिक लोक ही भाषा रोजच्या व्यवहारात उपयोगात आणतात. तमिळनाडू राज्यातील तंजावर किंवा तंजावूर ह्या नगरातील ही एक बोलीभाषा आहे. छत्रपती शिवाजी महाराजांचे बंधू व्यंकोजी राजे यांच्यासोबत दक्षिणेत स्वारीसाठी गेलेली जी मराठी माणसे तंजावरला पिढ्यानपिढ्या स्थायिक झाली, त्यांची ही मातृभाषा आहे. ही अतिशय वैशिष्ट्यपूर्ण भाषा असून त्यात आजही बरेचसे प्राचीन मराठी शब्द वापरात आहेत. तसेच काळाच्या ओघात पडलेला स्थानिक तमिळ भाषेचा प्रभाव ह्या भाषेवर जाणवतो.”३मुळात हा प्रांत महाराष्ट्रापासून शेकडो मैल दूर असल्याने या तंजावर प्रांताची महाराष्ट्राशी नाळ तुटली गेली. परिणामी आज त्या प्रदेशात बोलली जाणारी मराठी ही शिवकाळातील प्रमाण मराठीशी साम्यत्व दर्शविते. तिचा आजच्या प्रमाण मराठीशी कुठेच धागा जुळत नाही. याचे मुख्य कारण तो प्रांत तो प्रदेश महाराष्ट्रापासून तुटला हे सर्व काळाच्या ओघात घडले. तंजावर प्रांतात बोलल्याजाणार्‍या बोलीमध्ये पुढील शब्द रूपे आढळतात. तुमाल् कायऽ पैजे?,(तुम्हाला काय पाहिजे आहे?),डावाह्पटीस,(डाव्या बाजूस),उजिवाह्पटीस,(उजव्या बाजूस),येजऽमोज्ल् केवडे?, (ह्याची किंमत काय?),काय मणिङ्गुणकॉंतऽ

(क्षमा करा), चिंता कर्णुकोतऽ, (चिंता करू नका) इत्यादी शब्द रूपे तिथिल्या भाषेचे वेगळेपण सिद्ध करतात. ही शिवकालीन शब्द रूपे आजही जशास तशीच रोजच्या जीवनात वापरात आहेत. हे विशेष म्हणावे लागेल.

भाषेने स्विकारलेल्या बदलांची मीमांसा:

मराठी भाषेने आठनऊशे वर्षांच्या काळात अनेक राजवटी, भौगोलिक बदल, सांस्कृतिक बदल, सामाजिक घटनाक्रम पाहिले. या सर्वांचा भाषेने स्वीकार केला याचाच परिपाक म्हणून आजच्या मराठी भाषेच्या व्यापकतेकडे पहावे लागेल. भाषा ही समाज मनाचे प्रतिबिंब उमटविण्याचे प्रमुख साधन आहे. वेगवेगळ्या स्तरात वापरली जाणारी भाषा असंख्य शब्दांचे दालन समृद्ध करून गेल्याचे दिसते. त्यामुळेच मराठी भाषेची शब्दसंपदा समृद्ध बनत गेली. फारसी, इंग्रजी पाश्चात्य भाषेतून आलेली शब्द रूपे ही अगत्यपूर्वक मराठी भाषेने स्विकारली. हे कार्य नकळत घडले. इथे संकुचितता न बाळगता भाषेने केलेले स्विकार मराठीला जागतिक (ग्लोबल) बनविण्यास उपयुक्त ठरले आहेत.

भाषा व साहित्य:

सासाहित्य निर्मितीच्या केंद्रस्थानी भाषा हा महत्त्वाचा घटक असतो. "संवाद किंवा (communication) ही कोणत्याही भाषेची प्रमुख अट आहे. संप्रेषणाच्या स्तरावर सर्व भाषांची कार्यप्रणाली जवळ जवळ समानच असते. 'अर्थवाहकता' हा भाषेच्या संप्रेषणाचा हेतू असतो ; आणि हाच भाषेचा अंतःस्तर (deep structure) होय. विचार आणि भावना व्यक्त करण्यासाठी मुखावाटे उच्चारले जाणारे ध्वनी हवेत विरून जातात. ध्वनीचे हे क्षणकालाचे अस्तित्व चिरंतन करण्यासाठी ध्वनीना चिन्हे (sings) दिली गेली. या चिन्ह व्यवस्थेमधूनच भाषेचे लेखन सुरू झाले. म्हणजे लेखन ही भाषाव्यवहारातील नंतरची क्रिया आहे." ४ भाषा हे मानवाने स्वीकारलेले माध्यम आहे. या माध्यमातूनच लोकव्यवहार चालतात. कलावंत आपल्या कौशल्याने आत्मसात केलेली भाषा, शैली वेगळेपण आपल्या लेखनातून सिद्ध करत जातो. उदाहरणादाखल स्वातंत्र्यपूर्व काळातील खेड्याचे वर्णन करताना लेखक समाजातील प्रचलित शब्द रूपांचा अवलंब करताना दिसतो. आजच्या काळातला लेखक खेड्याचे वर्णन, पात्रांचे संवाद टिपत

असताना खेड्यापाड्यात पोहचलेल्या तंत्रज्ञानाचा प्रभाव त्याच्या साहित्यात सहजपणे आणि नकळत उमटत जातो. आज साहित्याच्या विविध शाखा उदयास आल्या आहेत. विविध क्षेत्रात कार्य करणारे हात लिहू लागले आहेत. यामुळे वेगवेगळ्या क्षेत्रातील अनुभव, प्रसंग, माहिती साहित्यातून येताना दिसते.

आधुनिक तंत्रज्ञान आणि भाषा:

मराठी भाषेमध्ये तंत्रज्ञानाची सुरवात कधी झाली ? या प्रश्नाचे उत्तर शोधताना पोर्तुगीजांच्या आगमन काळात अर्थात १६व्या शतकात डोकावून पहावे लागेल. भारतात मुद्रण कलेची सुरवात ही पोर्तुगीजांकडून झाली. देवनागरी ही भारतीय लिपी असल्याने तिच्यातून लेखन करून छापणे ही त्या काळात अवघड बाब होती. मात्र रोमन भाषेचा पर्याय जेजूईतांनी स्विकारून अधिकाधिक लोकांपर्यंत ते साहित्य पोहचविण्याचा व धर्म प्रसार अधिक तीव्र करण्यासाठी मुद्रण कलेचा वापर गोव्यात झालेला दिसतो. पोर्तुगीज भारतात येण्यापूर्वी हस्तलिखित व त्याचा पाठ तयार करणे इतकेच काय ते साधन होते. या कामात प्रचंड वेळ लागत असे मात्र “इ. स. १५५६” मधील भारतातील छापखान्याच्या आगमनातून देशात मुद्रण क्षेत्रात प्रचंड क्रांती घडली. धर्म प्रसार हा जरी उद्देश असला तरी पोर्तुगीज काळात भारतीय भाषासंबंधी महत्वाचे कार्य घडले. पोर्तुगीज पूर्व काळात हस्तलिखितांचा काळ होता. यात मोठा धोका होता तो म्हणजे गहाळ होण्याचा लिहिलेले हस्तलिखित गहाळ अथवा खराब झाल्यास त्या कलावंताची मेहनत व्यर्थ जात असे. मात्र छापखान्याच्या आगमनाने हा धोका टळला गेला. परिणामी लिहिलेले साहित्य अनेक प्रती उपलब्ध झाल्याने सुरक्षित राहू लागले. पोर्तुगीजांनी सुरवातीच्या काळात सोबतच छापखाना आणला नाही. तर इथली गरज ओळखून आलेल्या काही काळाने तो आणल्याचे दिसते. तत्पूर्वी विशेष करून जेजूईत पंथीयांनी इथले धर्मग्रंथ, पुराण ग्रंथाच्या नकला करून घेतल्याच्या नोंदी सापडतात. आजही फ्रान्समधील ग्रंथालयात या नकललेल्याप्रती पहावयास मिळतात. मराठीतील ज्येष्ठ संशोधक पांडुरंग पिसुर्लेकर यांनी प्रत्यक्ष फ्रान्समध्ये जाऊन त्या प्रती पहिल्या आणि अभ्यासल्या आहेत. त्यामध्ये त्यांना मूळ देवनागरीतील हस्तलिखितातील मजकूर रोमन लिपीमध्ये नकलल्याचे निदर्शनास आले. यावरून छापखाना येण्यापूर्वीचा काळ किती कठीण होता हे सिद्ध

होते.

तंत्रज्ञान आणि गैरसमज :

आज तंत्रज्ञानासंदर्भात अनेक गैरसमज समाज मनात दिसून येतात. तंत्रज्ञानाच्या वापराने भाषेची हानी होते हा गैर समज वाढतो आहे. उदाहरणात वाचन संस्कृती लोप पावत आहे. याचा गांभीर्याने विचार व्हावयास हवा. आताच्या पिढीला मोबाईल आणि संगणकाद्वारे वाचन करता येते. हा विचार तरुणाईच्या मनात रुजविणे महत्वाचे आहे. केवळ तंत्रज्ञानाच्या नावे ओरड करून काहीच साध्य होणार नाही. तंत्रज्ञानाच्याबाबतीत उदासिनता सोडून सकारात्मक दृष्टीकोणातून पाहिल्यास आणि त्याचा अंगीकार केल्यास. मराठी भाषा ज्ञानभाषा बनल्या खेरीज राहणार नाही.

सारांश:

आज भाषा साहित्याच्याद्वारे शब्दबद्ध होत असताना तंत्रज्ञानाचा सहज वापर होताना दिसतो. अगदी सहजपणे तंत्रज्ञानाच्या माध्यमातून भाषा मुद्रित केली जाते हे विशेष म्हणावे लागेल. अलीकडच्या काळात मुद्रण व्यवसायाचे रूप पूर्णता बदललेले दिसते. परिणामी भारतीय भाषांनी तंत्रज्ञानाची कास धरत स्वतःचा विकास साधला आहे. युनिकोड सारख्या संगणकीय तंत्रज्ञानात भारतीय भाषांचा समावेश केला गेला. त्याचा परिणाम म्हणूनच मराठी भाषेला युनिकोड तंत्रज्ञानात अग्रस्थान लाभले. मराठी भाषा या नव्या तंत्रज्ञानामुळे ज्ञानभाषा बनली. आज मोबाईल, इंटरनेटच्या सहाय्याने साहित्य केवळ पुस्तकातूनच वाचता येते ही परंपरागत रूढ कल्पना पुसून गेली. ईबुक, ऑडिओ बुक ही संकल्पना दृढ झाली. यात मराठी भाषा मुळीच मागे राहिली नाही. आज या क्षेत्रात सतत नवनवीन प्रयोग सुरू असतात. या बदलातूनच भाषा दिवसागणिक कात टाकत असल्याचे दिसून येते. शिवाय आधुनिक काळात भाषेला तंत्रज्ञान हे शाप नाही तर वरदान असल्याचेच अधोरेखित होते.

संदर्भ:

1. कदम, महेंद्र., मराठीचे वर्णनात्मक भाषाविज्ञान, स्नेहवर्धन पब्लिशिंग हाऊस, पुणे द्वितीय आवृत्ती, मार्च, २००९, पृ. ७
2. नासिराबादकर, ल, रा., प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर., सहावी आवृत्ती १९९७, पृ. ०५
3. विकिपीडिया, तंजावर मधील मराठी बोली.
4. कदम, महेंद्र., मराठीचे वर्णनात्मक भाषाविज्ञान, स्नेहवर्धन पब्लिशिंग हाऊस, पुणे द्वितीय आवृत्ती, मार्च, २००९, पृ. ६१
5. प्रभुदेसाई, वि. बा., सातराव्या शतकातील गोमंतकी बोली, मुंबई, १९६३ पृ. ६

Funding:

This study was not funded by any grant.

Conflict of interest:

The Authors have no conflict of interest to declare that they are relevant to the content of this article.

About the License:

© The Authors 2024. The text of this article is open access and licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.